

Prof. dr. Tom van Yperen

Portret: Jeugdzorg

Prof. dr. Tom van Yperen

‘Beste gemeente, u krijgt een pot geld, maar u móét er ook iets mee’

Doen we wat we weten en zo nee, waarom niet? Het is dit effectiviteitsvraagstuk dat orthopedagoog en hoogleraar prof. dr. Tom van Yperen fascineert. Het is ook het onderwerp dat hij in het kader van de decentralisatie van de jeugdzorg voortdurend en op alle niveaus probeert te agenderen, vooral bij gemeenten. ‘Want die moeten de jeugdzorg vanaf 2015 niet alleen betalen, maar er ook een actieve rol in spelen.’

De afgelopen tien, twintig jaar is op het gebied van jeugdzorg, preventie en vroeginterventie veel (evidence based) kennis ontwikkeld, maar in de praktijk blijkt die onvoldoende te worden gebruikt, vertelt Van Yperen. Hij is expert op het terrein van de zorg voor jeugd bij het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) in Utrecht, bijzonder hoogleraar Monitoring en Innovatie Zorg voor de Jeugd bij de Rijksuniversiteit Groningen en lid van de Transitiecommissie Stelselherziening Jeugd (TSJ), die de decentralisatie van de jeugdzorg monitort.

Als voorbeeld beschrijft Van Yperen een dagopvang voor probleemkinderen, die het belang van samenwerking met ouders weliswaar onderkent, maar hen in de praktijk nauwelijks betreft. ‘Wat bleek? Over die samenwerking waren nauwelijks doelstellingen geformuleerd en geen afspraken gemaakt. Terwijl we uit onderzoek goed weten hoe je dat moet doen. Medewerkers hadden het druk en voelden onvoldoende urgentie om die vernieuwingsslag te maken, en de organisatie faciliteerde ze er niet in. Dat zie je vaker in de zorg voor jeugd, ook in de nieuwe initiatieven die gemeenten op dit terrein

Prof. drs. Dolf van Veen

‘Eerste taak van lector is om bijdrage te leveren aan curriculum-ontwikkeling’

Van de cognitieve gedragstherapie heeft prof. drs. Dolf van Veen veel geleerd, maar het is toch vooral zijn studie Pedagogische Wetenschappen in de jaren zeventig die de lector Grootstedelijk Onderwijs en Jeugdbeleid aan Hogeschool Inholland heeft gevormd. ‘Ik had aan de UvA een hoogleraar die een verstandelijke beperking als maatschappelijk probleem definieerde. Vanuit de context kijken; dat zit er sterk in bij mij.’

Al tijdens zijn studietijd werkte Dolf van Veen in de intramurale jeugdhulpverlening en kinderpsychiatrie. In die periode werd een interesse gewekt die hem sindsdien niet meer heeft verlaten. Zijn belangstelling bevindt zich op het snijvlak van jeugdzorg en onderwijs en richt zich specifiek op kinderen en jeugdigen met gedrags- en emotionele problemen en op de vraag hoe (en welke) methodieken daarbij ondersteuning kunnen bieden. ‘De focus van hulpverleners was destijds sterk gericht op het gedrag en de gezinssituatie. Er was in de jeugdhulpverlening weinig aandacht voor het onderwijs. Je moest kinderen eerst sociaal-emotioneel en in de opvoeding ondersteunen en ze niet meteen frusteren met school.’

De insteek om het gedrag van kinderen tegen de brede achtergrond van hun omgeving en de maatschappij te plaatsen, is volgens Van Veen verwaterd. ‘Het is een enorme kaalslag. De pedagogiek komt in de gevarenzone; alles wordt psychologie en gemedicaliseerd tegenwoordig. Vooral het gedragsprobleem wordt onder de microscoop gelegd en veel minder de kwaliteit van de opvoedingscontext waar kinderen en jeugdigen deel van

Prof. dr. Tom van Yperen

ondernemen. Overigens is dat niet uniek, ook in de medische sector is de onderbenutting van kennis een belangrijk probleem. Dat moet beter.'

Doorgaande beweging

Over hoe dat moet, is Van Yperens visie geëvolueerd. 'Tien jaar geleden vond ik het vooral een implementatievraagstuk.' Hij beweegt zijn linkerhand naar zijn rechter en zegt: 'Hier had je de kennis en die moest naar de praktijk worden gebracht. Maar steeds meer denk ik: nee, het is een doorgaande beweging. Je voert niet alleen iets in de praktijk in, maar je neemt het erin mee en gebruikt de ervaringen om de kennis aan te scherpen.'

Hij refereert aan een artikel over de implementatie van opvoedingsmethodiek Triple P (positie parenting program). Daarin stelden de auteurs, Mazzuchelli en Sanders, dat praktijkwerkers met zoveel verschillende soorten ouders van doen hebben dat ze moeten leren om met Triple P te improviseren. 'Een eyeopener voor velen. Ze schreven: je moet mensen trainen om volgens de Triple P-handleiding te werken, maar er ook verantwoord van af te wijken. In het kader van evidence based werken is dat natuurlijk een spanningsveld. Maar, zeiden ze erbij, je moet ook monitoren of je met die aanpassing resultaat bereikt. Dat opent een interessant perspectief, want zo kun je als praktijkmedewerker bijdragen aan de doorontwikkeling van het programma. Daarmee ontstaat een cyclus van meten, verbeteren en implementeren.'

Grote beleidsvrijheid

Waar Van Yperen zich de laatste tijd veel mee bezighoudt, is de vraag hoe je deze meet- en verbetercyclus op gang kunt brengen in het primaire proces en hoe je dat straks op gemeentelijk niveau kunt inrichten. 'Gemeenten hebben een grote beleidsvrijheid. Het enige geraamte is de nieuwe Jeugdwet.

Prof. drs. Dolf van Veen

uitmaken. Maar kijk eens naar de school als leefgemeenschap: is die nog wel herbergzaam voor kinderen? Het maakt een wereld van verschil als een jeugdige op een school zit waar mensen op een goede manier met elkaar omgaan, waar geen angstcultuur heerst en waar leerlingen verantwoordelijkheid krijgen en gesteund worden om hun talenten te ontwikkelen. Ik zie zo veel scholen waar de cultuur en de manier van lesgeven ertoe bijdragen dat jeugdigen toeristen in de klas worden.'

Van Veens waardering voor het belang van methodiek gaat eveneens decennia terug. Hij vertelt over zijn eerste stage bij het Sociaal Agogisch Centrum Overschinkel in Amsterdam, waar kinderen in groepen werden geplaatst die qua structuur bij hun mogelijkheden en behoeften pasten. 'Als student werd je in een methodisch bad ondergedompeld. Die groepen waren uiterst systematisch en consequent vormgegeven. Je werd ook goed gecoacht om in zo'n groep te kunnen functioneren. Ervaren groepsleiders en pedagogen namen je de maat, hielden je een spiegel voor. Ik heb daar verschrikkelijk veel geleerd.'

Verbazingwekkend

Methodieken ontwikkelen om kwetsbare kinderen en kinderen en jeugdigen met gedrags- en ontwikkelingsproblemen te ondersteunen, vooral in het onderwijs, loopt als een rode draad door Van Veens carrière. Hij vertelt over de toerusting van leerlingbegeleiders, de inrichting van rebound-programma's voor gedragsmoeilijke leerlingen, daghulp voor niet-schoolgaande jeugdigen en een programma waar hij tien jaar leiding aan gaf: de invoering van Zorg- en adviesteams in het onderwijs. Bij twee projecten staat hij langer stil: de ontwikkeling van een coachingsmethodiek voor leerkrachten en het programma Pedagogisch klassenmanagement.

Prof. dr. Tom van Yperen (1958) is orthopedagoog. Hij is expert bij het Kenniscentrum van het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) in Utrecht en bijzonder hoogleraar Monitoring en Innovatie Zorg voor de jeugd bij de Rijksuniversiteit Groningen. Hij geeft onderwijs over de kwaliteitsontwikkeling van de sector en stimuleert en begeleidt onderzoek. Van Yperen is oorspronkelijk opgeleid als leerkracht voor het basisonderwijs en was wetenschappelijk onderzoeker en docent bij de Universiteit Leiden en de Universiteit Utrecht. Bij het NJI (voorheen NIZW Jeugd) werkt hij sinds 1995.

Prof. dr. Tom van Yperen

Wij zeggen tegen ze: "Beste gemeente, u krijgt een pot geld, maar u móét er ook iets mee." De ambitie van de overheveling van jeugdzorggeld naar de gemeenten is om een transformatie te bewerkstelligen. Het jeugdstelsel en de jeugdzorg moeten beter. Je kunt dus niet volstaan met het afbouwen van Bureau Jeugdzorg en het inrichten van wijkteams. Je moet ambities en kwaliteitscriteria formuleren om te voorkomen dat het oude wijn in nieuwe zakken wordt of dat het wiel voortdurend wordt uitgevonden.'

Van Yperen adviseert gemeenten om eerst eens te kijken hoe goed (of slecht) hun lokale jongeren het eigenlijk doen: wat zijn de belangrijke kwesties? 'Een van de meestgestelde opvoedvragen door ouders is: hoe ga ik met een lastig kind om? Die problematiek is een belangrijke reden waarom een opvoedsituatie kan escaleren en is een van de oorzaken voor de enorme stijging in het zorggebruik; een verdubbeling tussen 2005 en 2010. Een epidemiologische verklaring is daar niet voor, maar wat we wel zien is dat het stelsel niet goed functioneert.'

Minder 'smoelen'

Van Yperen noemt de eerste lijn onderontwikkeld en de versnippering in de jeugdzorg groot. Om die laatste tegen te gaan pleit hij voor 'minder smoelen'. 'Mijn motto is: beter samenwerken, maar met minder mensen. Als je de bekende slogan "één gezin, één plan" wilt waarmaken, moet je daar de consequenties uit trekken en écht met minder – hooguit vijf – mensen aan zo'n plan werken.'

Twee kwaliteitsbevorderende maatregelen spelen daarbij een rol, vindt de orthopedagoog. De eerste is generalisten kweken. 'De eerste lijn moet beter op orde komen. Dat betekent wat mij betreft: meer pedagogische huisartsen, professionals die van de gewone ontwikkeling van kinderen verstand

Prof. drs. Dolf van Veen

Over het eerste, een door SIA gesubsidieerd project, zegt hij: 'Tegenwoordig willen we gedragsmoeilijke kinderen niet naar het speciaal onderwijs en de hulpverlening exporteren. De inzet is om oplossingen en ondersteuning binnen de reguliere school te vinden en eventueel jeugdhulpverlening te importeren. Dat betekent ook dat je leerkrachten leert hoe ze met die kinderen en hun ouders kunnen omgaan. We hebben daar diverse methoden voor ontwikkeld en die zijn we nu aan het beschrijven en testen. Het is verbazingwekkend hoe goed leraren erop reageren; in veel gevallen is echt sprake van een doorbraak.'

Met een subsidie van een het fonds Kinderpostzegels doet Van Veen ook onderzoek naar pedagogisch klassenmanagement met het doel betere programma's te ontwikkelen en op lerarenopleidingen gebruik te maken van bestaande kennis over de invloed van de organisatie van een les, de kwaliteit van de instructie aan kinderen en het managen van hun gedrag. 'Als je de leeromgeving van een kind verandert, neemt het aantal gedragsproblemen af. Om de professionaliteit van leraren daarop toe te rusten, ontwikkelen we bouwstenen voor de curricula van lerarenopleidingen en de ondersteuning van beginnende leerkrachten.'

Te veel trucjes

Het (hoger) beroepsonderwijs, vindt Van Veen, biedt grote voordelen voor dit soort onderzoeks- en ontwikkelprojecten. 'Je kunt samenwerken met scholen en jeugdhulpverlening, maar je kunt de kennis ook direct uitproberen in de praktijk en kijken hoe mensen ervan kunnen leren. Ik geloof niet zo in van die programma's als Teach like a champion. Te veel trucjes, te veel uit de context van de pedagogiek en de ondersteuningsstructuur van scholen gehaald. Wij proberen dingen met en dicht tegen de leraar te ont-

Prof. drs. Dolf van Veen (1956) studeerde Pedagogische Wetenschappen. Hij was onderzoeker aan de Rijksuniversiteit Leiden, algemeen studieleider Pedagogiek aan het Nutsseminarium (UvA en later Hogeschool van Amsterdam) en hoofd van het Educatief Samenwerkingsverband Amsterdam Noord-Holland (ESAN). Hij voerde diverse landelijke en grootste delijke innovatieprogramma's op het gebied van onderwijs, jeugdbeleid en jeugdzorg uit en is sinds 1998 bijzonder hoogleraar aan de universiteit van Nottingham. Sinds 2005 is hij lector aan Hogeschool Inholland. Ook is hij verbonden aan Hogeschool Windesheim. Van Veen is tevens hoofd van de Alliantie Onderwijs en Jeugdzorg en van het Nederlands Centrum Onderwijs en Jeugdzorg.

Prof. dr. Tom van Yperen

hebben, maar ook van de – laten we zeggen: tien – meestvoorkomende problemen. En die de bagage hebben om daar adequaat op te reageren. Dat zou al een hele hoop verwijzingen schelen.'

Het inzetten van jeugdzorgspecialisten die de eerstelijnswerkers, maar ook 'beroepsopvoeders' kunnen ondersteunen, bevordert de kwaliteit eveneens. 'Mooi voorbeeld is het programma Alert4You. Dat zet specialisten uit de jeugdzorg in om pedagogisch medewerkers in de kinderopvang te helpen bij de omgang met onder meer lastige, koppige peuters. Die vorm van coaching on the job en deskundigheidsbevordering blijkt heel goed te werken.' Deze kwaliteitsbevorderende maatregelen, zegt Van Yperen, moeten uiteindelijk ook hun vertaling krijgen in de opleiding van werkers in de zorg voor jeugd. 'Want eigenlijk zijn dit noodverbanden, voor een decennium of zo. Uiteindelijk wil je dat studenten op universiteiten en hogescholen zo worden opgeleid dat ze die bagage al hebben. Daarom zijn we bijvoorbeeld in gesprek met een aantal hbo-instellingen om studenten pedagogisch-sociaal werk bekend te maken met de meestvoorkomende problematiek.'

Dwarsverbanden onderzoeken

Gevraagd naar de raakvlakken tussen jeugdzorg en de medische zorg noemt Van Yperen twee in het oog springende. 'Problemen bij het opvoeden van kinderen zijn vaak een combinatie van lichamelijke en orthopedagogische aspecten. Goed voorbeeld zijn kinderen met overgewicht: aan de ene kant het voedings- en bewegingspatroon van het kind, aan de andere het pedagogisch functioneren van de opvoeders.'

Er zitten ook veel verbanden tussen jeugdzorg en jeugdgezondheidszorg. 'Consultatiebureaus geven een hoop voorlichting, onder meer over opvoeding. Je mag verwachten dat die overeenkomt met wat jeugdzorg vertelt. Er zit ook een verbinding in de doorverwijzing. De huisarts is nu een belangrijke verwijzer naar de jeugd-ggz. Die verwijzing moet goed, tijdig en niet onnodig zijn, maar moet ook goed opgevolgd kunnen worden. Daar ligt de komende tijd een belangrijk aandachtspunt.'

Ook met het topsectorenbeleid ziet Van Yperen een duidelijk en relevant raakvlak. 'Voor bedrijven is het belangrijk kosten te beheersen en klanten optimaal tevreden te houden. Voor de zorgsector geldt hetzelfde. En net als bedrijven hebben zorginstellingen marges nodig om risico's af te dekken en te innoveren. Ik vind dat (jeugd)zorginstellingen daar met gemeenten afspraken over moeten maken, bijvoorbeeld dat je over vijftien jaar niet 40, maar 80 procent van de probleemgezinnen uit de gevarenzone weet te houden. Ik vind het heel interessant om dwarsverbanden te gaan onderzoeken, om te kijken wat je van elkaar kunt leren.'

Prof. drs. Dolf van Veen

wikkelen en te kijken wat er nodig is om het voor hen echt te laten werken.' In dat kader heeft Van Veen vanuit de lerarenopleidingen een alliantie opgericht waarin deze samenwerken met kennisinstituten, beroepsorganisaties en schoolbegeleidingsinstellingen: de Alliantie Onderwijs en Jeugdzorg. 'Iedereen brengt eigen kennis en middelen in om gezamenlijke programma's uit te voeren. We denken nu bijvoorbeeld na over de implicaties van de wet Passend onderwijs voor de lerarenopleidingen. Soms krijgen we aanvullend geld van overheden of fondsen.'

Hogescholen en lectoren, vindt Van Veen, moeten niet te veel 'universiteitje' willen spelen. 'Het is goed om als hogeschool je onderzoeksvaardigheden in te zetten, maar je onderzoek moet wel echt op de doelstellingen van het onderwijs zijn gericht. Wij leveren professionals voor de praktijk. Onze eerste taak als lectoren is om, samen met studenten en het werkveld, een bijdrage te leveren aan curriculumontwikkeling en toepassing van kennis.' Als tweede taak noemt Van Veen het bestuderen van ontwikkelingen in het beroepenveld en nagaan wat de mogelijke implicaties ervan zijn voor de opleidingen. 'Als er in de jeugdzorg een beweging is dat hulpverlening in en om gezinnen en het reguliere onderwijs moet plaatsvinden en minder in instellingen of speciaal onderwijs, dan moet je professionals opleiden die daarvoor zijn toegerust en die dus ook kunnen samenwerken met elkaar. Interprofessionele en intersectorale opleidingsprogramma's staan nog in de kinderschoenen in Nederland.'

Laboratorium

Derde taak voor de lector is bijdragen aan de kwaliteitszorg van de hogere beroepsopleidingen. 'Binnen onze muren hebben we een laboratorium aan onderzoeksmogelijkheden: al die studenten, al die opleidingen. Daar valt eerlijk gezegd nog veel te winnen. Neem de aandacht voor mentoraten: de meeste leraren in het voortgezet onderwijs worden ook mentor. Daar heb ik een studie van gemaakt in de jaren negentig. Die kennis is bijna verdwenen. Ook in het hbo zouden we daar ons voordeel mee kunnen doen. Na het eerste jaar is 30 procent van de studenten vertrokken: hoe komt dat?' Voor studenten, zegt Van Veen, zijn zulke onderzoeksprojecten een enorme leerervaring. 'De vakgroep Economie wilde bijvoorbeeld weten waarom er zo veel uitval was in het eerste jaar. Studenten deden de interviews met de eerstejaars en uitvallers. Dat werkte hartstikke goed, want zij spreken elkaars taal. De studenten vinden het geweldig en raken erdoor geïnspireerd, en de kennis vertaalt zich in het actualiseren van de onderwijs- en begeleidingsprogramma's. En ik vind het ook nog eens verrekke leuk om te doen.'

Prof. drs. Dolf van Veen